

ANTROPOSENTRIK PARADIGMANING ZAMONAVIY LINGVISTIKA RIVOJIDAGI O'RNI

Zokirova Iroda Dilshod qizi

Namangan davlat pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada antroposentrik paradigmaning zamonaviy lingvistika rivojida o'rnini tahlil qilinadi. Til va inson o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, nutq faoliyati va kognitiv jarayonlar yoritiladi. Tadqiqot natijasida tilshunoslikda inson omilining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: antroposentrizm, lingvistika, kognitiv tilshunoslik, nutq, inson omili

Аннотация: В статье анализируется роль антропоцентрической парадигмы в развитии современной лингвистики. Рассматриваются взаимосвязь языка и человека, речевая деятельность и когнитивные процессы. В результате раскрывается значение человеческого фактора в языкознании.

Ключевые слова: антропоцентризм, лингвистика, когнитивная лингвистика, речь, человеческий фактор

KIRISH. Zamonaviy tilshunoslikda ilmiy qarashlar tubdan o'zgarib, tilni faqat tizim sifatida emas, balki inson faoliyati bilan chambarchas bog'liq hodisa sifatida o'rganish ustuvor yo'nalishga aylandi. Aynan shu nuqtai nazar antroposentrik paradigma deb ataladi. Antroposentrik yondashuv tilni inson ongining mahsuli, kommunikativ vosita va madaniyat ifodasi sifatida talqin qiladi. Shu sababli tilshunoslikda inson omili, nutq egasining psixologik, ijtimoiy va madaniy xususiyatlari muhim o'rin egallaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — antroposentrik paradigmaning zamonaviy lingvistika rivojida o'rnini aniqlash va uning asosiy xususiyatlarini tahlil qilishdir.

1. antroposentrik paradigma mohiyatini ochib berish;
2. uning lingvistik tadqiqotlardagi ahamiyatini ko'rsatish;
3. zamonaviy yo'nalishlar bilan bog'liqligini tahlil qilish.

ASOSIY QISM. Antroposentrik paradigma XX asr oxiri va XXI asr boshlarida tilshunoslikda yetakchi yo'nalishga aylandi. Bu paradigma tilni inson markaziga qo'ygan holda o'rganadi. Ya'ni til — bu inson tafakkuri, madaniyati va kommunikativ ehtiyojlarining mahsuli sifatida qaraladi. An'anaviy struktural yondashuv tilni mustaqil tizim sifatida o'rganishga qaratilgan bo'lsa, antroposentrik paradigma tilni inson bilan uzviy bog'liq holda tahlil qiladi. Bu esa lingvistik tadqiqotlarda yangi yo'nalishlarning paydo bo'lishiga olib keldi. Jumladan, kognitiv tilshunoslik til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi. Bu yo'nalishda til inson ongida bilimlar tizimini aks ettiruvchi vosita sifatida talqin etiladi. Shuningdek, pragmatika ham antroposentrik paradigmaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U nutq jarayonida so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi munosabatlarni, nutqning maqsadga yo'naltirilganligini o'rganadi. Lingvokulturologiya esa til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqani tahlil qiladi. Bu yo'nalishda til milliy mentalitet va qadriyatlarning ifodasi sifatida qaraladi. Antroposentrik paradigma doirasida nutq faoliyati ham alohida ahamiyat kasb etadi. Nutq faqat grammatik qoidalar yig'indisi emas, balki insonning fikrlash, his qilish va muloqot qilish jarayonidir. Bundan tashqari, bu paradigma til birliklarini inson tajribasi

bilan bog'liq holda o'rganishni taqozo etadi. Masalan, metaforalar insonning dunyoni idrok etish usullarini aks ettiradi.

Shu tariqa, antroposentrik paradigma tilshunoslikda quyidagi jihatlarni rivojlantirdi:

- a. inson omilining ustuvorligi;
- b. til va tafakkur birligi;
- c. nutqning kommunikativ tabiati;
- d. madaniy omillarning ahamiyati.

XULOSA VA AMALIY TAVSIYALAR. ahlillar shuni ko'rsatadiki, antroposentrik paradigma zamonaviy lingvistikaning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. U tilni inson faoliyati bilan bog'liq holda o'rganishga imkon beradi va tilshunoslikka yangi ilmiy yondashuvlarni olib kirdi.

Xulosa qilib aytganda:

- til inson ongining mahsuli sifatida qaraladi;
- lingvistik tadqiqotlarda psixologik va madaniy omillar muhim ahamiyat kasb etadi;

Amaliy tavsiyalar:

1. Tilshunoslik tadqiqotlarida inson omilini hisobga olish zarur.
2. Kognitiv va pragmatik yondashuvlardan keng foydalanish lozim.
3. Tilni madaniyat bilan bog'liq holda o'rganish samarali natijalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Кубрякова, Е. С. (2004). Язык и знание. Москва: Языки славянской культуры.
2. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Маслова, В. А. (2001). Лингвокультурология. Москва: Академия.
4. Карасик, В. И. (2002). Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград.
5. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
6. Tillayeva R. O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISHDA TADQIQOT ISHI TASHKIL ETISH SAMARADORLIGI //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI YOSHFILOLOG OLIMLAR JAMIYATI.C.439.https://tsuull.uz/sites/default/files/02_06_22_toplam_til_va_a_dabiyot_ilmiy_va_amaliy_izlanishlar_yolidagi_0.pdf#page=439
7. R.T. Tillayeva. M.M.Q. Mo"minova. O"quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishda adabiy-tanqidiy materiallardan foydalanish metodikasi "Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz November 2023 / Volume 4 Issue
8. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Hj9TC0QAAAAJ&citation_for_view=Hj9TC0QAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
<https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/59253>
9. <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-asar-matnini-tahlil-qilish-metodologiyasi>